

FIGYELŐ

A magyar irodalomtörténet bibliográfiája 1772-ig.¹ Örvedetesen bővülő bibliográfiai apparátusunk egy új, fontos vállalkozás: *A magyar irodalomtörténet bibliográfiája* (szerk. VARGHA Kálmán és V. WINDISCH Éva) I. kötetével lett gazdagabb. Az előzményeket az egyik oldalon az írói lexikonok, szerzői bibliográfiák, így SZINNYEI és GULYÁS kötetei alkotják. Másfelől az életrajz nélküli szakkbibiográfiák, így az ItK kurrens jegyzékeit. Végül pedig a nagyobb irodalomtörténeti szintézisek egyes fejezeteit követő bibliográfiai tájékoztatók, amilyet régebben, sok ismétléssel, PINTÉR Jenő (1930–1938), újabban pedig, erősen válogatott, de korszerű anyaggal, a 6 kötetes magyar irodalomtörténet (1964–1966) adott. Mindezt és az amerikai A. TEZLA válogatott bibliográfiáját (1964) is figyelembe véve azonban kétségtelen, hogy a magyar irodalomtudomány történetének mindeddig legnagyobb, s már ezért is igen jelentős bibliográfiai vállalkozása vette itt kezdetét.

Az Irodalomtudományi Intézet 1957-ben tűzte napirendre e bibliográfia elkészítését, több kötetben, amelyek közül az első, a mostani, a régi magyar irodalom, az előkészületben levő többi a felvilágosodás és a reformkor (1772–1848), a polgári kor első, nagyobb része (1848–1905), illetve a XX. század időszakát fogja át. A kötetek, illetve pontosabban az egyes főbb korszakok anyagának belső struktúrája mindenütt 2 fő részre oszlik. Ezek közül az első az *általános* rész tartalmazza mindazt, amit az adott irodalomtörténeti korszakról általában, egy-egy író működésén túlmenően írtak. Ezen belül külön alszakaszokban kapnak helyet a segédkönyvek, az irodalom elvi és elméleti kérdéseivel foglalkozó írások, a korszak irodalmi folyamatának, műfajainak történetét elemző tanulmányok, továbbá az irodalmi élet keretéről és műhelyéről szolgáló intézmények szakirodalmi, és végül a magyar és más irodalmak kölcsönhatásának, kapcsolatainak feldolgozásai. A másik, a *személyi* főrész, az írók nevének betűrendjében, a rájuk vonatkozó anyagot sorolja fel, kezdve, ahol vannak, a személyi bibliográfiákkal, azután a szövegkiadásokat és végül a szerzőkkel foglalkozó irodalmat, — az utóbbit, ahol szükséges, ismét külön alszakaszokra bontva.

Ez a szerkezeti elv helyesnek és jól kezelhetőnek tűnik. Aligha lehetne helyette jobbat ajánlani. A jelen I. kötet ezt a szerkezeti felépítést 5 alkalommal, 5 külön perióduson (1526-ig, 1527–1600, 1601–1711, 1711–1772) belül ismétli meg. Azaz pontosabban némi töréssel, de nyilvánvalóan elkerülhetetlenül, mindezt egy olyan, még általánosabb „általános” résszel vezeti be, amely, ezúttal persze személyi megfelelő nélkül, a tárgyalt 5 periódusra együtt vonatkozik. Ezen az I. általános részen belül az alábbi főbb csoportokat találjuk: 1. Bibliográfiák, könyvtárak. 2. Szövegkiadások: gyűjtemények, sorozatok. 3. Irodalom- és műfaj történeti összefoglalók. 4. Az irodalmi élet keretei, közelebről: könyvek, nyomdák, hazai és külföldi iskolázás, főbb állami intézmények, egyháztörténet,

¹ STOLL Béla—VARGA Imre—V. KOVÁCS Sándor: *A magyar irodalomtörténet bibliográfiája 1772-ig*. Bp. 1972. Akadémiai K. 638 l.

cenzúra, és végül 5. Külföldi kapcsolatok és kölcsönhatások. Ez a felépítés is helyesnek tűnik. Legfeljebb azt kérdőjelezhetnénk meg, hogy ha pl. a 4. csoportban az iskolázás anyaga részben ismét periódusokra oszlik, akkor ez miért itt elől, és nem utóbb, a megfelelő periódusnál szerepel. Feltehetően azért, mivel így, a periódusokra nem osztható anyagrésszel együtt, jobban áttekinthető.

Még egy szerkezeti probléma ötlük szemünkbe talán az 1526 előtti periódusban. Itt a betűrendes, személyi részben csak a humanista szerzők szerepelnek. ANONYMUS, KÉZAI, sőt még THURÓCZY is, bár nyilván szerzők voltak, nem itt, hanem elől, a periódus általános részének műfaj-történeti szakaszában található, a latin gesták és krónikák között, amelyeket egyébként itt a könyvben, a történeti időrendtől eltérően, megelőz a magyar nyelvű kódexirodalom. THURÓCZYÉK e „szabálytalan” beosztását alighanem az a megfontolás indokolta, hogy a gestákat és krónikákat nagyobb részben inkább szövegeik, és nem — gyakran bizonytalan vagy ismeretlen — szerzőik szerint szoktuk nyilvántartani.

A második nagy kérdés, a szerkezet után, nyilvánvalóan a körülhatárolásé volt. Ez különösen nehéz a régi magyar irodalom időszakában, hiszen ennek fogalmába, a szorosán vett szépirodalmon túlmenően, az egész „literatúrát” is beleértjük, a vallásos és tudományos irodalmat is. A jelen kötet is természetesen ezt teszi, bizonyos különbséget téve persze az első és a további periódusok között: a középkorban ugyanis a teljes írásbeliséget, a liturgikus és jogi műveket, a legfőbb okleveleket is figyelembe veszi. A magyar írók latin nyelvű munkásságát, ugyancsak természetesen, a magyar irodalom szerves részének tekinti. A régi Magyarországon persze nemcsak magyarok, hanem más nemzetek is éltek, és más irodalmak is kibontakoztak. Az ebből adódó kérdést a jelen vállalkozás úgy próbálta megoldani, hogy a magyarországi nem magyart abban a mértékben adja, amennyire az a magyar fejlődésnek komponense volt. Itt is kissé másnak ítélte a helyzetet a korábbi és a későbbi időkben. A XVII. századtól kezdve csak akkor említi meg a más nyelvű hazai literátorokat, ha szerepet vittek a magyar irodalmi és történelmi mozgalmakban. Az elvi álláspont érthető, de gyakorlati alkalmazása nem mindig egyszerű. KRMAN Dániel szerepel, mint RÁKÓCZI embere. Ján Baltasar MAGIN, aki 1728-ban BENCSIK Mihály nagyszombati jogtanárral folytatott eszmei-politikai vitát, nem szerepel. Vajon komponens-e még, ha valaki a Hungarus-öntudaton belül akarja a szlávok rangját megvédeni és egyben a magyar—szlovák viszony történeti-ideológiai elemzését adni? És ha már nem komponens, akkor a szétválási folyamat olyan szakaszába tartozik, amely még nem számít kölcsönhatásnak?

Ilyen határkérdések természet szerint más vonatkozásban is adódnak elkerülhetlenül. S ezzel kapcsolatban egyenetlenségek is. Végeredményben azonban azt kell mondanunk, hogy a kötet általában jól húzta meg körvonalait. A művelődéstörténet, egyháztörténet, iskolatörténet stb. mind olyan témakör, amelynek anyagát itt csak az irodalom keretének, műhelyeinek funkciója szempontjából, erősen válogatva kell említeni. Kötetünk igyekszik jó ökonómiával eljárni. Tájékoztató például a piarista rend történetének összefoglalóiról, de mellőzi a piarista helytörténetek hosszú sorát. Lehetne a körvonal olyan kisebb-nagyobb egyenetlenségeit szóvátni, mint hogy ha PETRUCH kiadványa bent van a trencsényi jezsuita anyakönyvről (1942), akkor miért maradt ki GALAMBOS Ferencé a pécsi jezsuitákról (1942), vagy éppen TAKÁCS P. Imre dolgozata a magyar ferences aszkétikus kiadványokról (1942), hogy a soproni iskolázás anyaga a kelleténél talán kissé szegényebb, a késmárki pedig kimaradt, vagy hogy Eduard WINTER írásai közül szerepel ugyan az, amelyet a hallei egyetemről, vagy a németországi cseh és szlovák emigrációról írt, de nem szerepel a korai felvilágosodásról írt összefoglalója (1955), amely éppen magyar szempontból igen vitatható és amelynek érdemi bírálatával a magyar kutatás azóta is adós maradt. De méltánytalan volna a hiánylistát túl hosszúra nyújtani. A jelen kötet így is igen gazdag és használható anyagot nyújt. Egyenetlenségei inkább abból

adódnak, hogy — igen helyesen — szűkebb témáján túl is akart bizonyos segítséget nyújtani. Ne tőle várjuk a határterületek minden részletét; a különböző szakmai bibliográfiák *együtt*, egymásnak kezet nyújtva tudnak csak mindenről képet adni.

Két hiányérzetünknek mégis szeretnénk hangot adni. Nem ünneprontásul, hanem inkább töprengés közben, hogy ezeken lehetett volna-e, és hogyan, segíteni. Hiszen mindkét esetben olyan kérdéssről van szó, amelyet a kötet szerkesztői szemmel láthatólag igen tudatosan végiggondoltak és azért döntöttek el így, hogy a vállalkozás gyakorlati megvalósítását reális terjedelmi keretek közt elősegítsék. Közvetlenül mindkét esetben a harmadik elvi kérdéssről; a saját témán belüli kiválasztásról van szó, de persze úgy, hogy ez azért kihat a körülhatárolás kérdésére is. Az egyik, amelyet elég csak említenünk, az, hogy a régi, múlt századi, nem különösebben jelentős szakmai cikkekkel szemben néha talán egy kissé mostohán jártak el a válogatók. Már pedig hol keressük a szűrőn kiesetteket, ha nem e nagy vállalkozásban? A másik, nagyobb probléma az, hogy az egykorú első vagy akár további kiadásokat, a filológiai igényű szövegközlések kivételével, a kötet *nem* sorolja fel. Kétségtelen: ha nem vigyáznak, ez az egykorú anyag terjedelmi robbanást idézhetett volna elő. A kötet szerkesztői, ezt elkerülendő, itt is következetes elvi álláspontot foglaltak el. Eleve kijelentették, hogy ez a magyar irodalomtudomány, és nem általában a magyar irodalom bibliográfiája. Az elv világos. De vajon így, finomítatlanul, mit eredményez olykor a gyakorlatban? Azt, hogy ZRÍNYI munkái a *Török Áfium* 1790-i kiadásával indulnak, hogy a RÁKÓCZI-féle *Histoire des Révolutions* első, francia kiadása hiányzik, hogy BÉL Mátyás *Notitiájának* egykorú, fontos kötetei nem szerepelnek, hanem csak később közzétett kiegészítései 1892 óta, hogy ROTARIDES irodalomtörténete, amely pedig vitathatatlanul fontos állomás volt az irodalomtudomány történetében is, egykorú szövegével nem, hanem csak a róla szóló, későbbi elemzésekkel hívja fel magára a figyelmet. Olyan egykorú szerzőkről, akik, mint az irodalmilag is érdekes TAXONYI János, újabb kiadásban nem láttak napvilágot, nem mindig tudjuk meg, hogy egyáltalán mit írtak. Illetve, ha személyükkel a későbbi irodalom külön nem foglalkozott, még létezésükről sem értesülünk. SAJNOVICS *Demonstratiója* csak annak köszönhette bekerülését, hogy T. A. SEBEOK az Egyesült Államokban 1970-ben hasonmásban kiadta. HUSZTI András egykorú fő jogi munkája, amelyből konfliktusa és romlása származott, nem szerepel a kötetben, de *Ő- és Új Dáciája* már igen, mivel azt 1791-ben más adta ki. A listát folytathatnánk, de itt sem a részletek a fontosak, hanem az a probléma, amely persze éppen ebben a kötetben, és nem a későbbiekben a legégetőbb, hogy miként lehet olyan reális elvi megoldást találni, amely épségben átvezet a terjedelmi szétesés és fontos információk elmaradásának két veszélye közt.

E sorok írója, aki ezt a munkát, mindettől függetlenül, eddig is gyakran és sok haszonnal forgatta már, külön ki szeretné emelni szerkesztőinek éppen azt az érdemét, hogy elvi szinten gondolták végig munkájukat és eszerint jártak el. Bibliográfiai apparátusunk ugyanis, mint említettük, valóban örvendetesen bővülni kezd, de egyes darabjai bizony nemegyszer következetlenül járnak el éppen elvi, főleg szerkezeti kérdésekben. A magyar történettudomány 1945–1968 közti termésének nemrég (1971) közzétett, válogatott bibliográfiája például egészen 1790-ig csak gazdasági-társadalmi, illetve politikai történeti, csoportok létét hajlandó elismerni, és a tudományt, irodalmi kultúrát vagy művészetet úgy látszik, a politikum alfajának tekintve, a politikai történet alá sorolja. 1790 után viszont hajlandó önálló létét elismerni. Az információelmélet szakmai kihatásainak, követelményeinek felmérése, az új problémák és kísérletek megértése tekintetében, elég történelmi folyóiratainkba beletekinteniünk, még gyengébben áll szakirodalmunk. Annál örvendesebb, hogy az új irodalomtörténeti bibliográfia esetében valóban lehet átgondolt elvek alkalmazásáról beszélni, vagy akár vitatkozni is az elvi programozás ilyen vagy olyan részleteiről. S ha hozzávesszük mindehhez, hogy a kötet adatai jól használhatók,

megfelelően ellenőrzöttek, pontosak — ami szintén nem egészen általános jelenség —, akkor végeredményben az új vállalkozás e bemutatkozó kötetét jelentős pozitívumnak tekinthetjük, olyanak, amely ismét tanúbizonyságot tett arról, hogy az Irodalomtudományi Intézet időben fel tudja mérni, hajlandó elvállalni, és meg is tudja oldani a szakmai területén ráváró feladatokat.

KOSÁRY DOMOKOS.

A modern filológiai kutatás és a könyvtári információs tevékenység.¹ *Figyelő* rovatunkban az olvasók figyelmébe ajánljuk a fenti kiadványt, azt a debreceni eseményt, kezdeményezést, amely e kötetben válik szélesebb körben publikussá. Éveken át hiába hangoztatuk: a könyvtári szakterületen folyó elméleti munka némely műhelyben mutatkozó meddőségének, elvetelésének egyik hibaforrása abban rejlett, hogy könyvtáros szakmánk, mint önálló kutatási ágga vajdó, születő, lábrakapó, specializálódó szakmunka, mintha elvesztette volna intenzív, állandó, termékenyítő kapcsolatát a szaktudományokkal. 1971-ben végre alkalom adódott, konferencia szerveződött a tévutak elkerülésének meghirdetésére.

MÁTRAI László akadémikus a debreceni konferencia megnyitójában így fogalmazott: „...A könyvtárosok... túlságosan messze szaladtak előre abba az irányba, hogy a könyvtárosi szakma önállóságát, sajtószerepét, szakmai önállóságát hangsúlyozzák, elkülönítsék a többi szakmáktól. Most aztán ahhoz, hogy a tudományos könyvtár modern tudományos feladatait teljesíteni tudja, kívülről kell behozni a könyvtárba szakértőket, mert hiszen a könyvtáros nem ért máshoz, csak a könyvtárhoz.” CsÜRY István igazgató, a konferencia házigazdája, zárszavában a következőket eképpen összegezte: „A felemelkedés útja számunkra és egyúttal a könyvtár magáralálásának társadalmi útja, a tudományos tevékenységek közti korszerű elhelyezkedésének megoldása abban van, hogyha visszahozza a könyvtáros a könyvtárba, visszaépíti hivatás-struktúrájába a tudományt.”

A konferencia nemcsak deklarált. Olyan témákat tűzött ki vizsgálódásra, olyan szakértőket vonultatott fel, amelyekkel és akikkel meggyőzően bizonyította a könyvtári intézményekben ma is meglévő kutatási potenciális lehetőségeket. Értékes előadás hangzott el a modern magyar kritikai kiadások filológiai és módszertani kérdéseiről (REJTŐ István), figyelemre méltó referátum olvasható a könyvtár és a kritikai kiadások viszonyáról (MIKLÓSSY János). Elemzéseket találunk a konferencia anyagát felölelő kötetben a modern filológiai irodalom gyűjtőköri koordinálásáról, a periodikum szerzeményezés kooperációjáról (KENÉZ Ernő, BÜKY Béláné). Tömör, de kiváló értékelést kapunk a magyar filológiai bibliográfiai munkálatok helyzetéről (BÉLLEY Pál), tájékoztatást az egyetemi könyvtárak bibliográfiai tevékenységének alakulásáról (MARÓT Miklós). Referátumok, korreferátumok és hozzászólások hangzottak el arról, hogy a tudományos könyvtárak filológus felkészültségű munkatársai mi módon tudnak segítséget adni a fiataloknak, az egyetemi hallgatóknak a tudományos munka módszereibe történő bevezetéssel, a könyvtári forrásanyagok és szakirodalmi információs anyagok kezelésének megismertetésével (VIZKELETY András, NÉMETH Zsófia); szó esett a fiatal, modern filológus könyvtárosok tudományos továbbképzésének lehetőségeiről (MOLNÁR Ferenc).

¹ *A modern filológia szakos könyvtárosok konferenciájának (Debrecen 1971. augusztus 24–26.) előadásai és vitája.* Debrecen, 1973. A Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtára. 100 l.